

AKSARAY KÜLTÜR EVİ'NDE BULUNAN KİRKİTLİ DOKUMA ÖRNEKLERİ**Dr. Öğr. Üyesi Semra KILIÇ KARATAY**

Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Öğretmenliği

Özet

Kültür, bir toplumun duygu ve düşüncelerini ortak noktada toplayan, gelenek, görenek, örf ve adetler olarak yaşandığı dönemlerde ve gelecek nesillerde kalıcı kılan her türlü yaşayış, düşünce, fikir, sanat ve birikim demektir. Kültür Evi ise bulunduğu bölge veya yörenin geçmişten bugüne sahip olduğu kültür birikimlerinin sergilendiği müze konumundaki yerlerdir. Belediye, Valilik veya İl Kültür müdürlüklerinin bünyesinde açılan ve korunması amaç edinilen Kültür evi merkezlerindeki ortak gaye, farklı grupların yer aldığı toplumlarda kültürel bütünlük sağlamak, toplumsal hayatın gerektirdiği etkileşimlere destek vermek ve topluma örnek olabilecek ortak çalışmalar sunabilmektir. Aksaray Kültür Evi de bu çalışmalara bir örnek olarak gösterilebilmektedir. Kültür evinde bulunan farklı dönem ve yörelere ait olan ürünler bu bölgede yaşayan toplumlar hakkında bilgi vermektedir. Müzeler buldukları bölgelerin tarihi belgelerini elinde mevcut tutan ve insanlara sergileyen önemli kaynaklardır.

Aksaray'ın ilk kütüphanesi olarak bilinen Kültür evi günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Aksaray'da görev yapmış valilerin zamanında kendilerine hediye edilen veya satın aldıkları Aksaray ve çevresine ait eşyalar sergilenmektedir. Sergilenen bu ürünler arasında halı ve düz dokuma örnekleri, düğün kıyafetleri, işleme örnekleri ve günlük yaşamda kullanılan araç ve gereçler sergilenmektedir. Tamamı kesme taştan olan binanın çatısı ahşap, geniş saçaklı olan bina bir dönem sanat evi olarak da kullanılmıştır.

Kültür evinde sergilenen dokuma örnekleri toplamda 71 adet olup bu dokumaları halı ve kilim olarak iki ayrı grupta inceleyerek, ebatlarına göre sınıflandırmak kolaylık sağlamaktadır.

Yapılan çalışma ile Kültür Evin'de bulunan dokuma örneklerinin yöreleri, dokuma isimleri, günümüzdeki durumu hakkında görüntü ve video çekimi ile veri toplanmış ve dokumalar hakkında yazılı kaynak taraması yapılarak toplanan bilginin paylaşımı amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aksaray, Dokuma, Kültür, Sanat, Müze**KIRKIT WITH WEAVING SAMPLES IN THE AKSARAY CULTURE HOUSE****Abstract**

Culture means any kind of life, thought, idea, art and accumulation that collects the feelings and thoughts of a society at a common point and makes them permanent during the periods and traditions, traditions, customs and traditions. Culture House is a museum where the cultural accumulations of the region or region from past to present are exhibited. The common goal of the cultural house centers opened within the Municipality, Governorate or Provincial Cultural Directorates and aimed to be protected is to provide cultural integrity in different societies, to support the interactions required by the social life and to offer common works that can serve as an example to the society. Aksaray Culture House can be shown as an example of this work. The products belonging to different periods and regions in the cultural house provide information about the societies living in this region. Museums are important sources that hold the historical documents of their regions and display them to people.

Culture House, known as the first library of Aksaray, is used as a museum today. In the time of the governors who served in Aksaray Aksaray and the goods they have purchased or purchased from the surrounding area are exhibited. The exhibited products include carpet and plain weaving samples, wedding dresses, embroidery samples and tools and equipment used in daily life. The building, which is completely made of cut stone, has a wooden roof and wide eaves.

The weaving samples exhibited in the culture house are 71 in total, and it is easy to classify these weavings in two different groups as carpets and rugs and classify them according to their size.

With this study, data were collected by taking images and videos about the regions, weaving names, and current situation of the pile weaving samples in the Culture House, and it was aimed to share the information collected by scanning written sources about the kirkit with weavings.

Keywords: Aksaray, Weaving, Culture, Art, Museum

GİRİŞ

İnsana ilişkin bir kavram olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler sistemidir (Parekh, 2002)

Halıcılık; Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi, Aksaray ve çevresinde de köklü bir geleneğine sahiptir. Aksaray Selçuklular devrinden beri ünlü bir halı merkezi olup, bu gelenek Osmanlı döneminde de sürmüştür. Taşpınar halılarının tüm çeşitleri geometrik düzende yerleştirilmiş bitkisel kökenli motiflerle süslenmiştir. (Kılıç Karatay, 2019, s:75).

1933-1989 yılları arasında Aksaray'dan il statüsü alındığı için Kaymakam Konağı olarak kullanılmış, 1989 yılında Aksaray tekrar il olunca 1990 yılında restore edilerek 1997 yılına kadar yeniden Vali Konağı olarak işlev görmüştür. Sonrasında Sanat Evi ve nihayetinde 2007 yılında İl Özel İdare himayesinde Aksaray Kültür Evi olarak tanzim ve tefriş edilmiştir (Aksaray Kültür Envanteri, 2010, s:31).

Aksaray Kültür Evi Cumhuriyet döneminin kütüphane olarak yaptırılmış ilk kütüphanesidir. Son Osmanlı mimarisi üslubunda muntazam kesme taştan yapılmıştır. Giriş cepheden ve tek sıra merdivenlidir. Kapının üzerinde bulunan sivri kemerin iki yanında birer zengi düğümü bulunmaktadır. Alt katta büyüklükleri birbirinin aynı olan, üst kısımları yuvarlak kemerli biçimli pencereler yer almaktadır. Üst kat pencerelerin büyüklükleri birbirinden farklıdır. Üst kısımları sivri ve yuvarlak kemerlidir. Her kat beş bölmelidir. Tavan ve ahşap olup üzeri kiremitle örtülmüştür (Aksaray Kültür Envanteri, 2010, s:31).

Aksaray ilk vilayet olma tarihi 1920 ile 1933 yıllara rastlamakta olup, Aksaray Kültür Evinin inşası ise 1927 yılında başlayıp 1930 yılında tamamlandığı bilinmektedir. Cumhuriyet döneminin mimari özelliğini yansıtmaktadır. Kaymakam konağı olarak kullanılan bina 1990 yılında restore edilerek Kültür Evi olarak kullanılmış ve 2007 yılından bu yana ise müzeye dönüştürülmüştür. Aksaray Kültür Evi olarak ziyaretçilerini ağırlamaktadır (Aksaray Kültür Envanteri, 2010, s:31).

Eski Kültür Evi olarak da bilinen müzede el sanatları, eski düğün gelenekleri ve düğün kıyafetleri, halı ve kilim örneklerinin yanı sıra Aksaray'ın ilk vilayet olduğu dönem fotoğraflarının basılı olduğu Vilayet Gazetesi örnekleri de mevcuttur.

Ulusların geçmişlerini, geleceğe bağlayan en önemli köprülerden birisi de kültür varlıklarıdır. Maddî kültür varlıkları arasında dokumacılık büyük bir yere sahiptir. Dokumacılık sanatı içinde düz kirkitli dokumalar, kendi arasında teknik açıdan, kilim, cicim, sumak, sili (zili) isimlerle çeşitlilik göstermektedir. Çoğunlukla koyunyünü, keçi kılı, deve yünü, pamuk ve bazen bunların arasında keten, ipek, sırma ipliklerinden oluşan atkı, çözü ve desen ipliklerinin çeşitli şekillerde birleşmesi ile meydana gelen dokumalardır. Kendine has teknikleri, renk ve kompozisyon özellikleri bakımından zengin olan bu dokumalar, kullanılan doğal hammadde özelliklerinden dolayı rutubet etkisi altında çürümeye maruz kalmakta ve zamanla kullanılamaz hale gelmektedir. Bu nedenle düz dokuma yaygılar halı kadar dayanıklı olmadığı ve çabuk yıprandığı için eski örnekleri günümüze kadar ulaşmamakta, tarihi aydınlatabilecek çok eski örnekleri yok olup gitmektedir (Aytaç, 1989, s:36).

Kültür Evi olarak bilinen bina günümüzde Aksaray'ı ziyarete gelen turist, araştırmacı ve misafirlerin ilgisini çekmekte olup, her alanında tarihi yansıtan ürünler bulunmaktadır.

Zengin tarihsel geçmişle çok çeşitli kültürlerin gelişmesine sahne olan ülkemizin, bu özelliği dikkate alındığında kültür merkezi yapılarının da bu zenginliği ifade eden, yerel kültürel kimliği tanımlayıp simgeleyen ve yöresel mimari ile doğal nitelikleri çağdaş yorumla ele alan bir anlayış içerisinde tasarlanması doğaldır. Ayrıca zaman zaman tarihi özellik taşıyan yapılara kültürel işlevler verilerek kullanılması yoluna da gidilmektedir. Bu maksatla geçtiğimiz yıllarda (2007) Aksaray ilinde de tarihî bir binanın kültür evi olarak kullanılması kararlaştırılmıştır (Küçük, 2016, s:3)

Aksaray Kültür Evinde bulunan dokumaları halı ve kilim dokumalar olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Müzede dokunan dokumalar Aksaray'da görev yapmış valilere hediye edilmiş dokuma örnekleridir. Bu dokuma örneklerinin bazıları Aksaray'a ait olup bazıları ise farklı yörelere ait fakat Aksaray ve çevresinde dokutulmuş dokuma örnekleridir.

Hammaddesi yün ve kıl olan Halı Dokuma sanatında yün ipler, bitkisel kök boyalar ile renklendirilerek kullanılmaktadır. Türk halı sanatının bilinen en eski tarihi, Asya Hunları bölgesinde Altaylar'da beşinci Pazırık Kurganında buzullar içinden çıkarılan Pazırık Halısı (M.Ö. V-III. YY) ile başlamaktadır (Aslanapa, 1993).

Aksaray ve çevresi de köklü bir halı dokuma geleneğine sahiptir. Geçmişin bu ünlü merkezi, karakteri açıklayabilecek eski halıların yokluğu nedeniyle, yeterince tanınmamıştır. Tarihi kaynaklarda ve halıcılıkla ilgili yayınlarda da sadece Aksaray'ın Selçuklular devri halıcılığı hakkındaki seyahatname bilgileri verilmektedir (Deniz, 2013, s:177).

Halı dokuma örnekleri arasında Aksaray Taşpınar dokumalarının yanı sıra Sultanhanı, Niğde, Niğde- Ortaköy, Kırşehir, Arısama ve Isparta dokumaları bulunmaktadır. Dönemin görev yapan valilerine hediye olarak verilen dokumaların sağlam ve dayanıklı olduğu görülmektedir.

Halı dokumaların yanında heybe, kilim, çanta ve heybe gibi düz dokuma örnekleri de görülmektedir. Hatta bazı çuval dokumalar zamanla yıpranma yaşamış ve kırılent olarak işlevinin dışına çıktığı görülmektedir.

Dokumalarda zamanla yıpranma meydana gelmiştir. Düz dokuma örneklerinden cicim tekniğinde dokunmuş bazı örnekler zamanla ilk işlevinin dışına çıkarak tasarım değişikliği yaşamış ve bugün müzede kırılent ürünü olarak sergilenmektedir. Düz dokuma örnekleri yöreye ait olup, bu bölgede dokunduğu düşünülmektedir.

Genel olarak dokumaların sağlam olduğu Kùltür Evinde, ürünlerin sağlıklı bir şekilde korunup saklanması gereklî önlemlerin alındığı gör÷lmektedir. Nemden oda sıcaklığına kadar herşeye dikkat edilmektedir. Tarihi belge niteliğı taşıyan ürünler sağlıklı bir şekilde muhafaza edilerek gelecek nesillere aktarılacağı düşün÷lmektedir.

Aksaray Kùltür evinde bulunan dokumalar sadece Aksaray il olduktan sonra değil öncesinde dokunmuş dokuma örnekleridir. Niğde iline ilçe olarak bağı olduğu dönemlerde de dokunduğı düşün÷len dokuma örnekleri bulunmaktadır. Niğde iline bağı olarak bir dönem geçiren Aksaray doğal olarak Niğde ili ve çevresinde gör÷len ve yaşanan gelenek ve göreneklerin yanısıra dokuma sanatında da etkileşim yaşadığı dokuma örneklerinde kullanılan desen ve kompozisyonlarda açıkça gör÷lmektedir. Desnlerde kullanılan göbekler ve renk kompozisyonlarında kullanılan renkler Aksaray Taşpınar dokumaları ile benzerlik göstermektedir. Bunun yanısıra kullanılan malzeme ve kalite olarak da benzerlik göstermektedir. Halı dokuma örneklerinin çoğunluğu Taşpınar halısı olarak Aksaray merkez ve çevresinde, bazıları Sultanhanı'nda dokunmuştur. Bu dokumalardan ziyade Isparta, Kayseri, Kırşehir, Niğde ve Niğdenin çevresinde dokutulmuş dokuma örnekleri de görmek mümkündür. Yastık ve minder dokumalarda Aksaray yöresi dokumaları gör÷lmektedir.

AKSARAY MÜZESİNDE BULUNAN KİRKİTLİ DOKUMA ÖRNEKLERİNİ

• Halı Dokuma Örnekleri

Fotoğraf 1. Seccade dokuma
Örneğı (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 2. Isparta Yöresi dokuma
Örneğı (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 3. Arısama dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 4. Arısama dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 5. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 6. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 7. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 8. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 9. Taşpınar dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 10. Taşpınar dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 11. Taşpınar dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

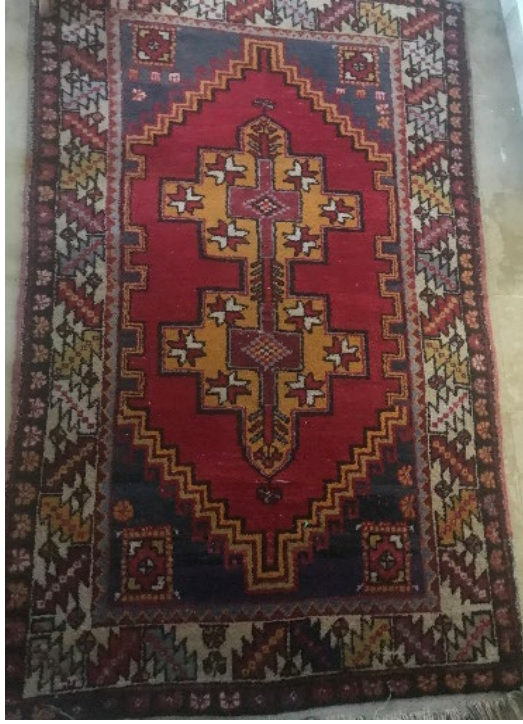
Fotoğraf 12. Taşpınar dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 13. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 14. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 15. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 16. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 15. Kırşehir Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 16. Kırşehir Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 17. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 18. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 19. Bünyan dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 20. Niğde Yöresi dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 21. Sultanhanı dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 22. Sultanhanı dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

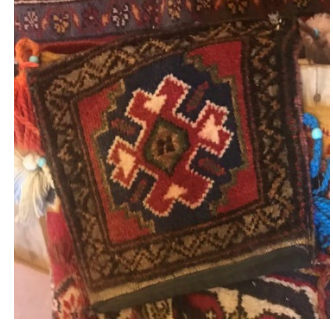
Fotoğraf 23. Sultanhanı dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 24. Sultanhanı dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 25. Minder dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 26. Çanta dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 27. Yastık dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 30. Minderdokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

• Kilim Dokuma Örnekleri

Fotoğraf 31. Çuval dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 32. Çuval dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 33. Heybe dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 34. Heybe dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 35. Çanta dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 36. Heybe dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 37. Heybe dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 38. Kirlent dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 39. Kirlent dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 40. Kirlent dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 41. Heybe dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 42. Kilim dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 43. Cicim Duvar dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 44. İlikli kilim seccade
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 45. İlikli kilim dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

Fotoğraf 46. Cicim dokuma
Örneği (Kılıç Karatay, 2020)

SONUÇ

Aksaray ili birden fazla medeniyete ev sahipliği yapmış, bunun sonucunda kültür olarak zengin bir olmuştur. Aksaray M.Ö. 8000-7000 yıllarından beri yerleşim alanı olduğu ve burada yaşayan çeşitli kültürlerin izlerini taşımaktadır. Bölgede bir çok uygarlığa ait tarihi eser görmek mümkündür.

Aksaray Kültür Evi içinde mevcut olan ürünler ile tam anlamıyla bir tarih merkezidir. Aksaray günlük yaşamında kullanılan araç ve gereçler, düğün kıyafetleri, dokuma örnekleri ve ahşap dolap örneklerinin yanında binanın görselli ile her bölümünde tarih kokmaktadır.

Kültür evinde bulunan dokuma örnekleri incelendiğinde dokumaların sağlam, renk kompozisyonlarında bazı dokuma örneklerinin zamanla değişime uğradığı görülmektedir. Havlı dokumalar olarak bilinen halı dokuma örnekleri arasında somya, yastık, minder, çeyrek ve taban dokumaları ile düz ve cicim tekniğinde dokunmuş heybe, çanta örneklerinin yanında duvarda, yerde ve somyaların üstünde serilerek sergilenen düz dokuma yaygıları da mevcuttur.

Kültür evleri olarak genelde eski binaların restore edilerek kullanıldığı görülmektedir. Aksaray çevresinde çok fazla eski bina bulunmaktadır. Sadece müze ve Kültür Evinden ziyade toplumun somut olmayan kültür varlıklarının sergilenmesinde daha fazla tarihi bina teşhis edilmelidir. Geçmişten bugüne kadar tarihi serüvenlerde bulunduğu bölgenin kültürel zenginliğini muhafaza etmede müzelerin yanı sıra kültür evlerinde önemli olduğunu vurgulayan ve halkı bilinçlendirmesi amacı ile etkinlikler yapılarak, kültürevlerinin önemi hakkında bilgilendirilmelidir. Ayrıca gençlerin ve insanların ilgisini müze ve kültür evi gibi tarihi belgelerimiz olan yerlere çekmek adına seminerler düzenlenmelidir. Son yıllarda

müze olarak kullanılan kültür evi bazı düğün ve nişan törenlerinde çekim alanı olarak kullanılmaktadır.

KAYNAKLAR

1. Aslanapa Oktay (1993)“Türk Sanatı El Kitabı”, İnkılap Yayınları, İstanbul
2. Aksaray Kültür Envanteri (2010), Merkez-Ağaçören-Eskil-Gülağaç-Ortaköy-Sarıyahşi), Aksaray Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Aksaray
3. Aytaç, Çetin (1989). El dokumacılığı, Milli eğitim basımevi, İstanbul.
4. Deniz, Bekir (2013) Türk Dünyasından Halil Açıkgöz’e Armağan, Doğu Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul
5. Kılıç Karatay (2019), Taşpınar Halılarında Kullanılan Motifler ve Anlamları, İdil Sanat ve Dil Dergisi, Cilt: 8, sayı:53
6. Küçük, Fatma, Aksaray Kültür Evi Örneği Ve Barındırdığı Etnografik Ürünler, II. Uluslararası Ağrı Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Kitabı, 2016
7. Parekh, Bhikhu (2002), Çok Kültürlülüğü Yeniden Düşünmek, Phoenix Yay., Ankara